

UGDYMO PARADIGMŲ KAITA

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių hierarchija Lietuvoje

Jonas Ruškus

Profesorius
Socialinių mokslų (edukologijos) daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinio darbo katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
Tel. (8 37) 22 27 39
El. paštas: j.ruskus@sgf.vdu.lt

Dainius Žvirdauskas

Socialinių mokslų (edukologijos) daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinio darbo katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
Tel. (8 37) 22 27 39
El. paštas: d.zvirdauskas@sgf.vdu.lt

Straipsnyje analizuojami Lietuvoje atlikto reprezentatyvaus tyrimo duomenys. Tyrimo tikslas buvo nustatyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių hierarchiją atsižvelgiant į tai, kaip trys ugdymo dalyvių grupės – pedagogai, vaikų tėvai ir specialistai – hierarchizuoja skirtingas ugdymo paskirtis. Straipsnyje pateikiami empiriniai argumentai, parodantys, kokių prieštaravimų Lietuvoje patiria ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas ugdymo paskirčių aspektu. Šie prieštaravimai yra sisteminiai, nes jie būdingi ne tiek atskiriems asmenims ar įstaigoms, kiek pačiai ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemai.

Pagrindiniai žodžiai: ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, ugdymo paskirtys, ugdymo dalyviai, į vaiką orientuotas ugdymas, bendruomenių vadyba.

Įvadas

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas yra švietimo sektoriaus dalis, apibrėžiama pagal bendrą sektoriaus objektą, tačiau turinti ir specifinių bruožų. Bendras sektoriaus objektas yra ugdymo reiškiny, o specifiniai šios sektoriaus dalies bruožai apibūdinami ugdymo statusu, vaikų amžiumi ir atitinkamais ugdymo tikslais bei metodais. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003) parašyta, kad ikimokyklinio ugdymo paskirtis yra padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir

etninės, socialinius, pažintinius poreikius. Priešmokyklinis ugdymas turėtų padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Šiuos labai glaustai nusakytus tikslus kiek praplečia kiti oficialūs dokumentai. Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) rašoma, kad ikimokyklinis ugdymas atliepia pagrindinius vaiko poreikius (saugumo, aktyvumo, saviraiškos), siekiama skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą bei saugoti ir stiprinti jo sveikatą. Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (2000)

ugdymo paskirtį apibūdina pagalba vaikui socializuojantis, demokratinio bendravimo pamatų padėjimas, vaiko brandinimas mokyklai, palengvinimas pereiti nuo ugdymosi šeimoje ar darželyje prie sistemingo ugdymo(si) mokykloje. Priešmokyklinio ugdymo paskirtis koncepcijoje apibūdinama šiais požymiais: vaiko fizinės ir psichinės sveikatos sergėjimas ir stiprinimas, socialinio saugumo garantavimas; pasitikėjimo savimi, savigarbos, savivertės puoselėjimas; pagalba perimant bendražmogiškąsias vertybes; savarankiškumo ugdymas bei bendravimo patirties plėtotė; kūrybinių ir pažintinių galių plėtotė; vaikų kultūros saugojimas ir puoselėjimas; ugdymo netolygumų šalinimas tenkinant individualius vaiko ugdymosi poreikius; noro tapti mokiniu skatinimas; tėvų ir ugdymo institucijos partneriškų santykių kūrimas, tėvų demokratinį nuostatų formavimas.

Visuomet greta formaliųjų socialinio ir politinio darinio tikslų egzistuoja subjektyviai darinio dalyvių suvokiama paskirtis arba tiesiog subjektyvi tiesa apie paskirtį. Tokią subjektyvią tiesą Michelis Foucault (1974) yra įvardijęs transsubjektyvia. Transsubjektyvi tiesa, anot jo, yra požiūris, nepriklausomas nuo laiko / erdvės ir kitų aplinkybių, tapatus visoms lingvistinėms sistemoms ar visiems rašymo ar simbolių kodams, kurių atžvilgiu subjektas yra neutralus, gali turėti savo nusistatymą.

Tokia edukologinė ir sociologinė paskirties traktuotė numato ne vieną, o bent kelias ugdymo paskirtis. Skirtingi švietimo modeliai, atitinkamai – diskursai, teorijos ir tradicijos – nurodo ir skirtingas švietimo paskirtis. Kaip apibūdintina Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtis transsubjektyviu požiūriu? Ko-

kias ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtis Lietuvoje įvardija švietimo dalyviai? Kokios ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtys yra dominuojančios, o kokios – dominuojamos?

Tyrimo tikslas – nustatyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių hierarchiją atsižvelgiant į tai, kaip skirtingos ugdymo dalyvių grupės (pedagogai, vaikų tėvai ir specialistai) hierarchizuoja skirtingas paskirtis.

Straipsnio tikslas – remiantis empirinio tyrimo duomenimis, išryškinti skirtingų ugdymo dalyvių grupių hierarchijos panašumus ir skirtumus.

Teorinis tyrimo pagrindas

Tyrimą grindė dvi teorinės perspektyvos: į vaiką orientuoto ugdymo paradigma ir bendruomenių vadybos koncepcija. Šių teorinių perspektyvų pasirinkimą lėmė politinės ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vertybės ir strateginiai tikslai, suformuluoti įvade paminėtuose dokumentuose, taip pat Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijose¹. Šiuose dokumentuose įvardijamos vertybės ir tikslai ideologiniu požiūriu atitinka minėtas teorines perspektyvas. Todėl šios vertybės ir tikslai tyrėjų buvo traktuoti kaip referentiniai tyrimo kintamieji, kuriais remiantis galima nustatyti ir įvertinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių turimą ugdymo paskirties suvokimą.

¹ Priimtose Ministrų Komiteto 2002-9-18 808-ajame ministrų atstovų susitikime, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2002\)8&sector=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorinter=9999C&backcolorintra=FFB55&backcolorlogge=FFAC7](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2002)8&sector=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorinter=9999C&backcolorintra=FFB55&backcolorlogge=FFAC7)

Į vaiką orientuoto ugdymo paradigmą pagrindė Johnas Dewey (1961). Anot jo, demokratinė ugdymo sistema turi būti orientuota į vaiką ir jo interesus. Demokracija tarnauja žmogaus laisvių aiškinimui, tobulinimui ir saugojimui. Dewey manė, kad ugdytiniai turi aktyviai dalyvauti priimančiais sprendimus, kurie lemia jų laisvus pasirinkimus, interesų kryptis. O pedagogas turi būti ne autoritetas, bet pagalbininkas, turintis savo teises ir akademinį autonomiškumą. Pedagogo dialogas su vaiku padeda pastarajam prisiimti atsakomybę už savo veiklą, o pedagogas tampa „dialogo žmogumi“ (Freire, 2000). Šios paradigmos tikslas – ugdyti kūrybingas, laisvas, aktyvias ir save atskleidžiančias asmenybes. Šios paradigmos keliamas tikslas sutampa su laisvojo ugdymo paradigmos išryškinamu vaiko santykiu su asmenine prigimtimi. O. Monkevičienė (2008) teigia, kad laisvojo ugdymo paradigma yra siejama su vaiko prigimtimi: siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytinio vidinių galių plėtotei ir saviraiškai, keliant tikslą ugdyti laisvą, kūrybingą asmenybę. Vaikui turi būti suteikiama daug atsakomybės, nepaisant jo amžiaus, nes atsakomybės jausmas užtikrina dvasinį saugumą ir ugdo vaiko pasitikėjimą savimi (Neill, 1964). A. Juodaitytė (2004), aprašydama į vaiką orientuotas ugdymo teorijas idėjas ir išryškindama tradicinio ir laisvojo ugdymo sankirtas, teigia, kad vaikai patys savaime, o ne suaugusieji kuria ir tobulina savo vaikystę, joje mokosi kaip socialiniai individai, kurie perima suaugusiųjų patirtį, bet kartu kuria ir savąją. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma reikalauja visuminio požiūrio į vaiko asmenybę, jo turimus

gebėjimus ir troškimus laisvai ir niekieno nevaržomam veikti.

Bendruomenės plėtotė – aktyvių ir pastovių bendruomenių (organizacijų) kūrimas, paremtas socialiniu teisingumu ir abipuse pagarba. Tai galios struktūrų keitimas siekiant pašalinti barjerus, kurie kliudo žmonėms dalyvauti svarstant problemas, darančias įtaką žmonių gyvenimui. Bendruomenės plėtotė prasideda siekimu atkreipti jos žmonių dėmesį į lygias galimybes, jų prieinamumą ir galimybes dalyvauti demokratinėje procese. Tai padeda jiems palaikyti tarpusavio ryšį ir patvirtina faktą, kad individams, grupėms ir organizacijoms reikia mokytis ir bendradarbiauti vieniems su kitais siekiant nuoseklaus socialinio pokyčio (A Strategic Framework for Community Development, 2001). Bendruomenės plėtotė vyksta kiekvieną dieną kiekvieno žmogaus gyvenime. Tai yra pradinis nuoseklaus pokyčio kontekstas, pagrįstas įgalinimo ir dalyvavimo procesais. Įgalinimas apima kritinio ugdymo formą, kuri drąsina žmones užduoti klausimus: tai yra kolektyvinio veiksmo pagrindas, sukurtas dalyvaujamosios demokratijos principais. Veiksmo ir refleksijos procesuose bendruomenės plėtotė vyksta per įvairius vietinius projektus, kurie atkreipia dėmesį į bendruomenės žmonių problemas (Ledwith, 2005). Bendruomenės plėtotė yra suplanuotas procesas, kuris reikalauja tam tikrų priedaidų (Smith F. F., Smith A., 1999): iššūkis ar galimybė pasireiškia ir bendruomenė į tai atsako; bendruomenės nariai žino savo galias veikti drauge, siekiant naudoti jais; trokštama gebėti susikalbėti; bendruomenės plėtotė yra suprantama kaip pozityvus požiūris į pokyčio valdymą.

Ugdymo įstaigoje svarbus tėvų dalyvavimas nuolatinėje, reikšmingoje dviejų procesų komunikacijoje įtraukiant akademinį mokymąsi. Tėvai turi būti visateisiai vaikų ugdymo partneriai, vaidinti pagrindinį vaidmenį vaikų ugdymo procese ir būti skatinami aktyviai įsitraukti į mokyklos gyvenimą (What Schools Want Parents to Know, žiūrėta per internetą, 2009).

Tyrimo metodai, procedūros ir imtis

Transsubjektyvi M. Foucault įvardyta logika numano kiekybinę metodologinę prieigą, kai ieškoma ne atskirų individų, o apibendrintos bendruomenės ar būdingų visuomenės bruožų. Atlikta kiekybinio tipo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių (pedagogų, tėvų ir švietimo specialistų) apklausa raštu. Klausimyną sudarė 14 sociodemografinių požymių (nepriklausomi kintamieji) ir 44 turinio požymiai (priklausomi kintamieji). Priklausomų kintamųjų atranka vyko kokybiniu būdu. Trylikoje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijų buvo pravesta *focus* grupės, kuriose dalyvavo auklėtojos ir jų padėjėjos, pedagogės, vadovai bei ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai (N = 175). Papildomai daryti individualūs interviu. Apklausoje žodžiu dalyvavo 189 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo reprezentantai iš visos Lietuvos. *Focus* grupės ir individualūs interviu vyko nestruktūruotu būdu, dalyviams išsakant savo patirtis ir nuomones apie ikimokyklinį ugdymą. Į klausimyną atrinkti grupinių ir individualių interviu metu išsakyti teiginiai, vienaip ar kitaip susiję su laisvojo ugdymo bei bendruomenių vadybos teorinių perspektyvų postulatais. Apklauso

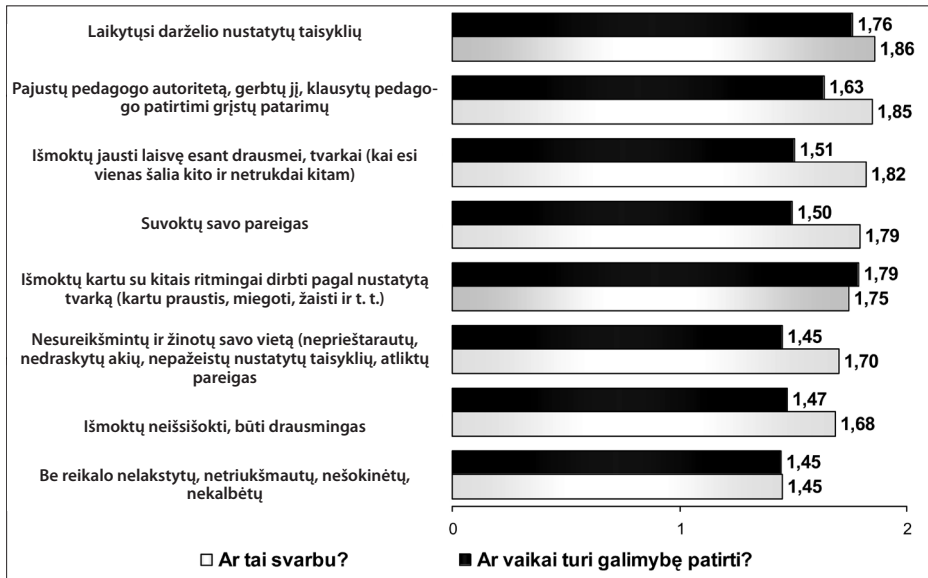
raštu imtį sudarė atsitiktiniu būdu atrinktos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos iš visų dešimties Lietuvos apskričių bei šešiasdešimties savivaldybių. Iš viso gauta 4690 anketų iš 79 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų (išsiųsta 6060 anketų): 4500 vaikų tėvų, 1500 ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų personalo ir 60 švietimo skyrių darbuotojų. Į kiekvieną klausimyną pateiktą teiginį prašoma atsakyti du kartus. Vienu klausimu – „Ar tai svarbu?“ – siekiama išsiaiškinti subjektyviai suvokiamą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirties traktuočių hierarchiją. Pateikiant kitą klausimą – „Ar vaikai turi galimybę tai patirti?“ – norima sužinoti, kokia yra subjektyviai suvokiama ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirties patirtis.

Faktorinė analizė atlikta duomenų patikimumui ir tinkamumui pagrįsti, taip pat priklausomiems kintamiesiems grupuoti. Statistiniai faktorinės analizės duomenys tenkina patikimumo ir tinkamumo reikalavimus (dėl vietos stokos straipsnyje nepateikiami). Gauti faktoriai įvardyti kaip ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtys. Remiantis skalės įverčių vidurkiais, atliekama skirtingų ugdymo paskirčių kintamųjų reitingų analizė. Nepriklausomų ir priklausomų kintamųjų santykiui įvertinti taikomas ANOVA testas (reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$).

Tyrimo rezultatai

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtys ir požymiai

Drausmė, tvarka ir paklusnumas – jų pasirinkimas rodo nuomonę, kad vaikas turi pa-

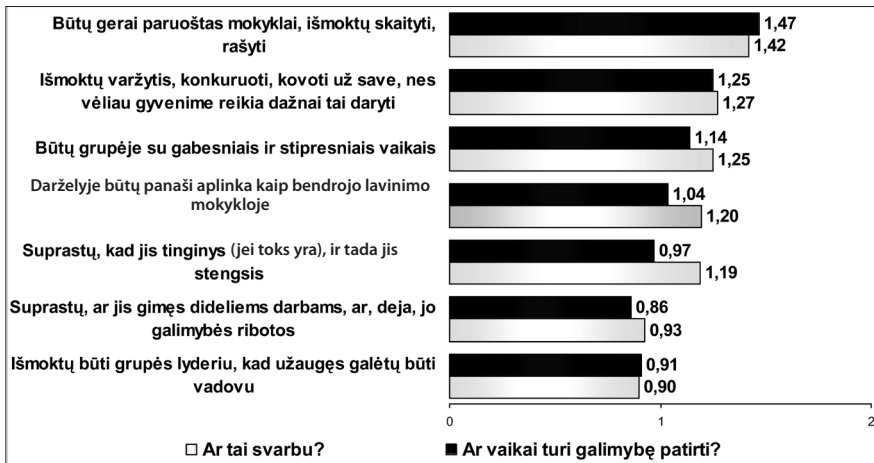
1 pav. *Drausmė, tvarka, paklusnumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N = 4690)*

klusti taisyklėms, gerbti pedagogų autoritetą, suvokti pareigas, gyventi pagal nustatytą ritmą, neišsišokti, be reikalo netriukšmauti. Ši paskirtis atspindi tam tikrą autoritarinį požiūrį į vaikų ugdymą, kai dominuoja suaugusieji, o vaikai yra laikomi gerais tuomet, kai priima ir įsisavina suaugusiųjų sukurtas taisykles ir tvarką (1 pav.).

Konkurencinio stimuliavimo ir pasiekimų sritis nurodo tokius ikimokyklinio ir priešmokyklinio vaikų ugdymo tikslus kaip pasirengimas mokyklai, išmokimas kovoti už save, nes gyvenime taip dažnai reikia daryti, būti grupėje su stipresniais vaikais, patirti panašių ugdymo aplinką kaip ir mokykloje. Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje numatoma vaiko fizinių ir psichinių galių puoselėjimas, pozityvios socialinės ir emocinės patirties įgijimas, pažinimo motyvacijos skatinimas, o ne siauras dalykinis parengimas mokytis skaityti, rašyti, skaičiuoti. Paradoksalu, tačiau būtent kon-

krečių užduočių atlikimas ugdymo dalyvių laikomas svarbiausiu ir labiausiai patiriamu ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Požymiai rodo, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai gali matyti vaiką ne tiek dabartinės savitos ikimokyklinės ir priešmokyklinės būklės (turintį savo psichologinių ir socialinių ypatumų, poreikių), kiek kaip būsimą mokyklinių ir socialinių aplinkų dalyvį. Reikia pripažinti, kad toks paskirties suvokimas atskleidžia, jog vaikas nėra matomas kaip savito amžiaus, savitų dabartinių poreikių turintis asmuo, o tik kaip būsimas moksleivis (2 pav.).

Bendruomeniškumas ir socialinis jau-trumas nurodo socialinę paskirtį. Bendravimo, konfliktų sprendimo kompetencijos, mokėjimas išgirsti kitą, suprasti kito žmogaus, ypač silpniesniojo, poreikius – tai yra neatsiejamos žmogiškumo savybės. Deja, silpniesniojo buvimas grupėje nėra vertinamas kaip prioritetas. Tai koreliuoja su

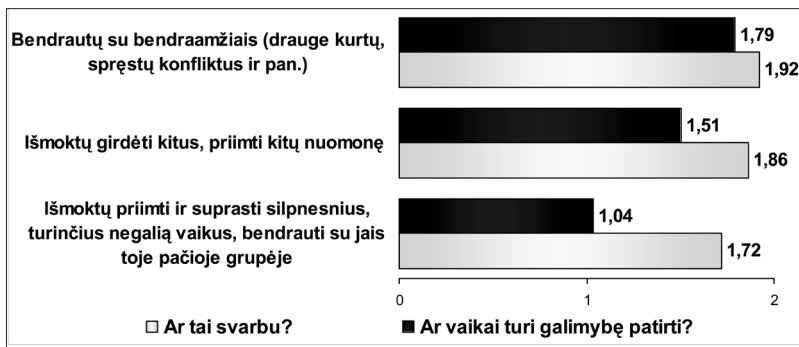

2 pav. Konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N = 4690)

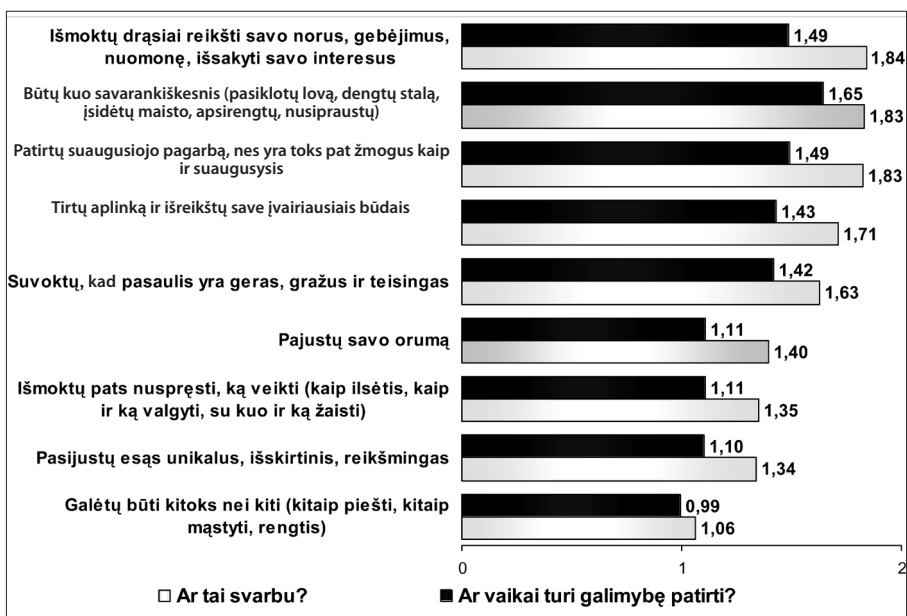
konkurencingumo pabrėžimu: kai yra konkurenciniai santykiai, silpnybė nėra laikoma vertybe. Reikia konstatuoti, kad ne visada neįgaliųjų buvimas yra traktuojamas kaip visų dalyvių žmogiškumo ugdymas, kartais tai gali būti suprasta kaip kliuvinys ugdyti negalios neturinčius vaikus. Kita vertus, negalią turinčių vaikų tėvai labai vertina integruoto darželio patirtis. Aki-vaizdu, kad ne tiek specialistų gausinimas ir neįgalių vaikų ugdymo specializavimas, kiek visų pedagogų supratimas apie speci-

aliuosius poreikius ir integruoto ugdymo vertybes yra socialinio jautrumo ugdymo pamatas (3 pav.).

Savarankiškas vaiko apsisprendimas ir individualaus unikalumo pripažinimas yra, anot į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos, prielaida formuoti brandžiai asmenybei. Išmokti reikšti savo interesus, būti savarankiškam, gerbiamam, tirti aplinką ir pan. – šios savybės sudaro demokratinio dalyvavimo, asmens orumo pajautimo prielaidas (4 pav.).

3 pav. Bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį

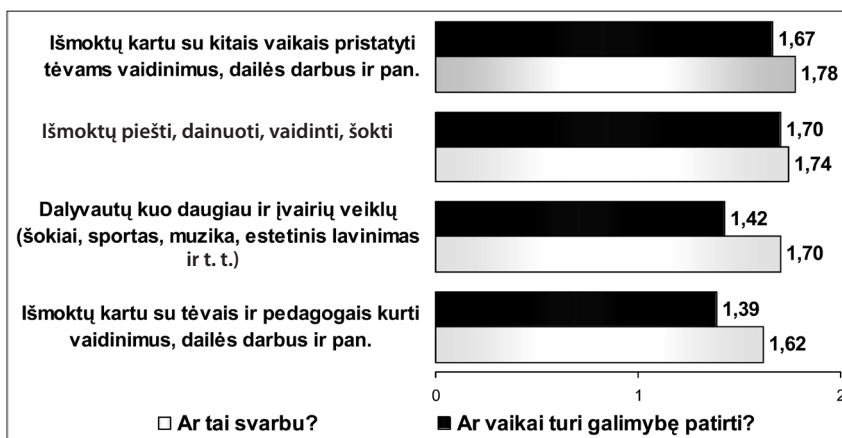

4 pav. Savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį

Meninis kūrybinis dalyvavimas, interviu metu pabrėžta sritis, nurodo organizuotas kūrybines vaikų veiklas. Vaikai labiau matomi atsiskaitantys tėvams savo kūrybinės veiklos rezultatais, nei kartu su tėvais ir pedagogais kuriantys veiklas. Akcentuojamas kūrybos rezultatas, o ne procesas. Ši ten-

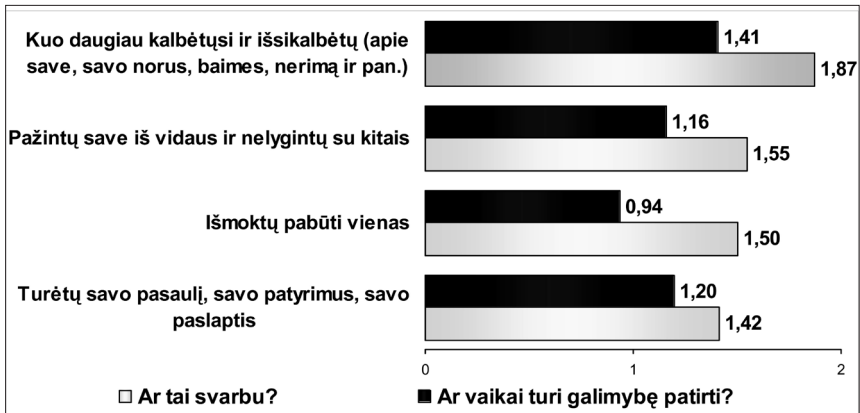
dencija reiškia, kad kūryba kaip procesas, kurio metu ugdomi ne tik išimtinai kūrybiniai, bet ir dalyvavimo, interesų reiškimo ir derinimo gebėjimai, ugdymo praktikoje vis dar nėra savitiksliis reiškinys (5 pav.).

Asmeninis susivokimas ir refleksija yra esminis į vaiką orientuotos ugdymo para-

5 pav. Meninis kūrybinis dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį

6 pav. Asmeninis susivokimas ir refleksija: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį

digmos atributas. Savo jausmų išsakymas, savęs pažinimas, išigilinimas į save, savo asmeninės patirties atpažinimas – tai yra esminės savybės, leidžiančios žmogui pajusti savo orumą, reflektuoti savo vidinę asmeninę patirtį (6 pav.).

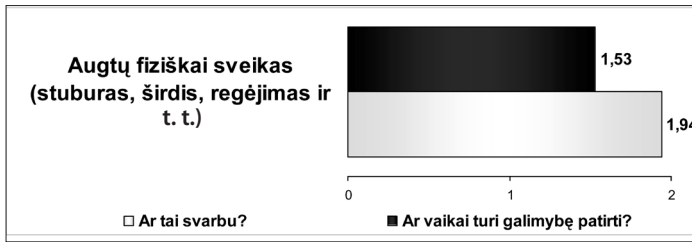
Kūrybiško ir refleksyvaus dalyvavimo sritis apibrėžia interesų ir vidinių galių išreiškimą ir atpažinimą. Savo veiklų reflektavimas, abejonė ir diskusija, savo teisių

suvokimas, suasmenintos aplinkos kūrimas, dalyvavimas apibrėžiant taisykles, išvertinimas, smalsumo rodymas – tai taip pat bazinės į vaiką orientuoto ugdymo vertybės. Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijose numatoma, kad, atsižvelgiant į vaiko amžių, jam turi būti sudaromos galimybės dalyvauti priimant sprendimus, nes taip ugdomi jo demokratiniai įgūdžiai (7 pav.).

7 pav. Kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį

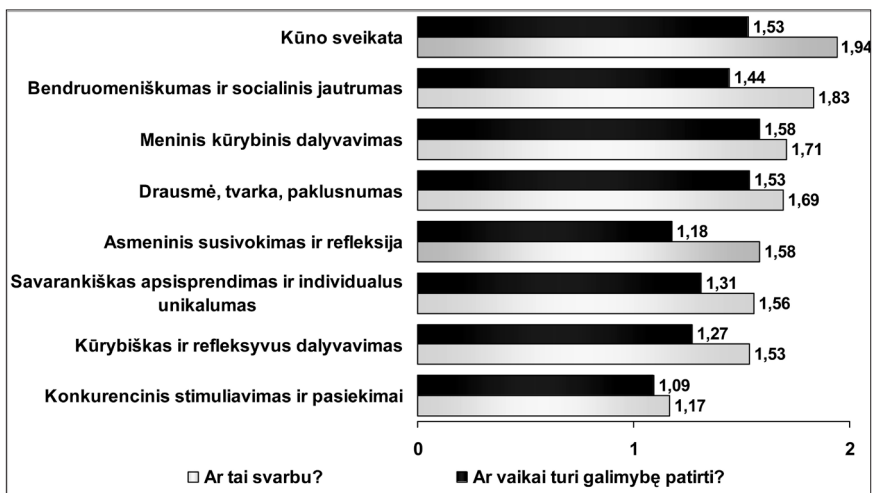
8 pav. Kūno sveikata: požymio reitingas pagal svarbą ir patirtį

Kūno sveikatos sritis apibūdinama tik vienu požymiu, tačiau pagal statistinius duomenis ir teiginio esmę jis yra unikalus ir netinkamas būti nė vienoje pirmiau apibūdintų sričių. Kaip rodo toliau pateikti duomenys, vaiko kūno sveikatos sritis, ugdymo dalyvių supratimu, yra labai svarbi (8 pav.).

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių reitingai

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių svarbos reitingas (9 pav.) rodo, kad ugdymo dalyviams svarbiausia yra vaiko kūno sveikata – svarbiau nei bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas,

asmeninis susivokimas ir refleksija, kūrybinis ir refleksyvus vaiko dalyvavimas ir kt. Fizinės sveikatos prioritetas vaiko kūrybinių galių ir orumo atžvilgiu aiškintinas kaip ypač stipraus vaikų fizinės sveikatos diskurso Lietuvoje išraiška. Vaikų sveikatos patikrinimas, edukacinio ir fizinio krūvio klausimai, vaikų ligos ir jų profilaktika yra dažna viešų diskusijų ir visuomenės informavimo dalis. Remiantis realia ugdymo patirtimi, kūno sveikatos prioritetas taip pat dominuoja, nors kiek labiau pasireiškia meninio kūrybinio dalyvavimo prioritetas, o drausmė, tvarka ir paklusnumas yra svarbūs tiek pat, kiek fizinė sveikata. Šie duomenys suponuoja mintį apie vaikų

9 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių reitingas pagal svarbą ir patirtį

muštro kultūros pasireiškima. Tai iš esmės prieštarauja į vaiką orientuoto ugdymo paradigmai, kuri, pabrėždama vaiko kūrybines galias, atsirado kaip tradicinių ugdymo formų, kuriose dominuoja suaugusieji, alternatyva. Tėvai ir pedagogai labiau nei švietimo skyrių atstovai pritaria tokiai suaugusiųjų dominavimo tradicijai.

Asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas – ši vaikų ugdymo paskirtis, grįsta į vaiką orientuoto ugdymo paradigma, nėra laikoma didžiausiu prioritetu nei realiai labiausiai patiriama ikimokyklinio ugdymo praktikoje. Ne tėvai, o pedagogai daugiausia teikia pirmenybę šiems į vaiką orientuotos paradigmos tikslams. Asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas tėvams yra antroje vietoje. Šiuo požiūriu pedagogai, o ne tėvai yra svarbesni vaiko intereso reiškėjai.

Konkurencinis stimuliavimas ir orientacija į vaiko pasiekimus yra mažiausiai išreikšta paskirtis. Vertinant pagal interviu su ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviais patirtį galima teigti, kad tokios nuostatos yra būdingiausios vadinamiesiems prestižiniams darželiams. Konkurencinį stimuliavimą ir orientaciją į pasiekimus labiausiai pabrėžia tėvai. Tai rodo, kad jie nerimauja dėl vaikų ateities švietimo sistemoje bei visuomenėje, kur, anot jų, dominuoja konkurencija ir vertinimas pagal pasiekimus. Tačiau konkurencija vyksta bendruomeniškumo ir socialinio jautrumo sąskaita. Šį teiginį patvirtina tai, kad tėvai mažiau nei pedagogai ar švietimo

skyrių atstovai teikia reikšmės bendruomeniškumui ir socialiniam jautrumui.

Kita vertus, kaip rodo patirtis, būtent pedagogai, o ne tėvai pabrėžia, kad vaikai labiau patiria konkurencinį stimuliavimą ir orientaciją į pasiekimus, drausmę, paklusnumą ir tvarką, fizinės sveikatos stiprinimą, o mažiau – asmeninį susivokimą ir refleksiją, savarankišką apsisprendimą ir individualų unikalumą, kūrybišką ir refleksyvų dalyvavimą. Šis prioritetų ir patirties vertinimo neatitikimas tarp pedagogų ir tėvų traktuotinas kaip tėvų ir pedagogų suvokimo neatitikimas – tėvai labiau norėtų stiprinti tradicinius metodus, o pedagogai linkę ieškoti naujoviško, į vaiką orientuoto ugdymo būdo.

Tėvai, kurių išsilavinimas nėra labai didelis, yra linkę teikti pirmenybę drausmei, tvarkai ir paklusnumui, konkurenciniam stimuliavimui ir pasiekimams, meniniam kūrybiniam dalyvavimui orientuojantis ne į procesą, o į rezultatą. Tėvai, turintys aukštąjį išsilavinimą, kiek labiau linkę atiduoti pirmenybę bendruomeniškumui ir socialiniam jautrumui, savarankiškam apsisprendimui ir unikaliai individualumui. Panašios tendencijos ryškėja ir vertinant pagal tėvų pareigas: kuo aukštesnės tėvų pareigos, tuo jie labiau linkę prie į vaiką orientuoto ugdymo paradigmos. Daugiavaikėje šeimoje tvarka, paklusnumas ir drausmė yra ugdymo prioritetas.

Vertinant pagal tėvų lytį, vyrai yra nuoseklesni nurodydami ugdymo paskirtį. Moterys vienu metu pabrėžia skirtingas ugdymo paskirtis: drausmę, tvarką ir paklusnumą. Tuo pačiu metu jos akcentuoja asmeninį vaiko susivokimą ir unikalumą, bendruomeniškumą ir socialinį jautrumą.

Tėvai, o ypač mamos, gali neturėti paradigminio susivokimo, gali bandyti derinti tokius sunkiai suderinamus ir net prieštaraujančius dalykus, kaip antai vaiko paklusnumas ir refleksyvumas. Tai patvirtina mintį, kad tėvų supažindinimas su vaiko ugdymo supratimų skirtumais yra būtina ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybės gerinimo prielaida.

Šeimyninė padėtis daro šią tokią įtaką tėvų turimiems ugdymo tikslams. Būtent vieniši tėvai darželyje labiau jaučia esant konkurencinį stimuliavimą ir vertinimą, asmeninį susivokimą ir refleksiją, kūno sveikatą, o ugdymo prioritetu laiko konkurencinį stimuliavimą ir vertinimą. Yra tam tikra tendencija, kad vieniši tėvai labiau orientuoti į individualistinį savarankiškumą, o ne į socialinį-bendruomeninį ugdymo modelį.

Svarbus veiksnys aptariant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirties patirtį ir prioritetus yra tėvų profesinė priklausomybė. Drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai labai svarbu yra nedirbantiems tėvams, o bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, savarankiškas vaiko apsisprendimas ir individualus unikalumas yra svarbus socialinėje ir paslaugų (socialinė, švietimo ir pan.) srityje dirbantiems tėvams (labiau nei nedirbantiems gamybos, žemės ūkio srityje arba neturintiems darbo tėvams).

Vis dėlto tėvų populiacija, reikia pripažinti, yra labai nevienalytė. Čia aptariamos bendros tendencijos, grįstos visuminiu, visų respondentų *in corpore* vertinimu. Tačiau tėvų populiacijoje buvo labai nedidelės respondentų grupės, o visuminį vertinimą lėmė daugumos nuomonė. Šios

nedidelės respondentų grupės savitai, kitaip nei didžiama, apibrėžia savo vertybinį tapatumą, atitinkamai jie sudaro kitokias nei tradicinės tėvų grupes. Tai tėvai, kurie savo vaikus veda į Valdorfo pedagoginėmis idėjomis besiremiančias ikimokyklines ir priešmokyklines įstaigas, taip pat tėvai, turintys aiškiai suvoktas katalikiškas vertybes. Šių tėvų nuomonė apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtį iš esmės skiriasi nuo „bendros masės“ ir akivaizdžiai sutampa su į vaiką orientuoto ugdymo idėjomis. Valdorfo ir katalikiškosiomis vertybėmis pasižymintys tėvai visiškai nepritaria tokiems prioritetams kaip drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai, į rezultatą, ne procesą orientuotam meniniam kūrybiniam dalyvavimui. Šitie tėvai pabrėžia savarankišką vaikų apsisprendimą ir individualų unikalumą, asmeninį susivokimą ir refleksiją. Manytina, kad ši tėvų mažuma ir yra tikri naujovių lyderiai Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo idėjų lauke. Būtent jų patirtis, vaikų ugdymo suvokimas turi būti viešinamas, net oponuojamas tradicinei tvarkai, pasižyminčiai suaugusiųjų dominavimu. Į tradicinės ugdymo įstaigas savo vaikus vedantys tėvai labiau linkę pritarti suaugusiųjų dominavimui, o mažiau – vaiko apsisprendimui.

Visiškai analogiškas šios tėvų grupės heterogeniškumui yra pedagogų grupės heterogeniškumas. Ypač ryškiai skiriasi pedagogų, dirbančių Valdorfo tipo ir kitokuose darželiuose, prioritetai. Valdorfo darželių pedagogams svarbiausia yra vaiko asmeninis susivokimas ir refleksija (šiuo aspektu panaši ir Montessori darželio peda-

gogų nuomonė). O drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai, į rezultatą orientuotas meninis kūrybinis dalyvavimas jiems yra antiprioritetai. Bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, asmeninis susivokimas ir refleksija bei kūno sveikata yra dabartinėje tikrovėje patiriama ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirtis.

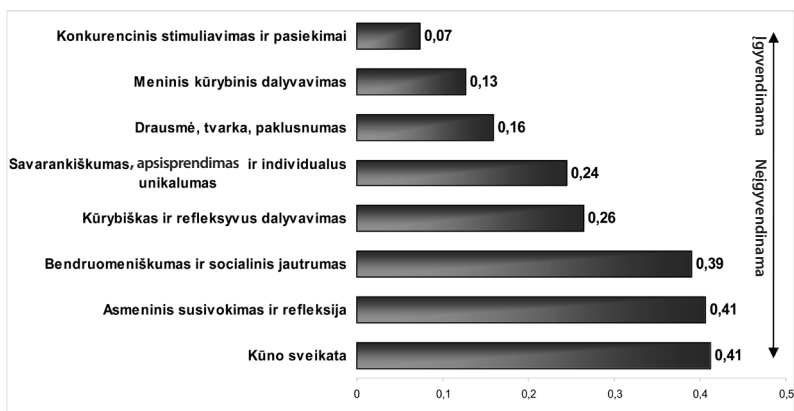
Priešmokyklinio ugdymo grupės pedagogai tiek pagal patirtį, tiek pagal prioritetus pabrėžia bendruomeniškumą ir socialinį jautrumą, savarankišką vaiko apsisprendimą ir individualų unikalumą, kūrybišką ir refleksyvų dalyvavimą. Šis faktas kiek stebina, nes ikimokyklinio ugdymo grupėje aprioriškai būtų galima labiau tikėtis ne šių, o tokios paskirties suvokimo kaip konkurencinis stimuliavimas bei pasiekimai ir pan. Tačiau ne anksčiausiame ir net ne viduriniame, o vėliausiame ikimokykliniame amžiuje pedagogai labai linksta ne į konkurencinį ir pasiekimų, bet į vaiką orientuotus ugdymo principus. Taip, hipotetiškai vertinant, atsitinka dėl to, kad vaikai laikomi labiau suaugusiais, brandesniais, todėl iš jų ir tikimasi labiau į asmenybę ir santykius, o ne į konkurenciją orientuotų savybių, atitinkamai jas ugdant. O jaunesnų vaikų šios savybės ugdomos mažiau, vadinasi, labiau pasireiškia paklusnumo ir drausmės, konkurencinio stimuliavimo pedagoginė patirtis bei prioritetai. Drausmės komponentas darosi svarbesnis didėjant vaikų skaičiui grupėje.

Pedagogų kvalifikacija turi įtakos jų turimam ugdymo paskirties suvokimui. Yra

požymių, kad aukštesnė pedagogų kvalifikacija lemia labiau į vaiką orientuotą ugdymą. Antai auklėtojai prioritetu laiko drausmę, tvarką ir paklusnumą, o auklėtojoms metodininkėms svarbesni tokie prioritetai kaip savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, asmeninis susivokimas ir refleksija.

Atskiro dėmesio vertos kitos tendencijos, sąlyginai įvardytinos kaip auklėtojų padėjėjų, kartais šnekamojoje kalboje įvardijamų „šeimininkėlėmis“, fenomenas. Būtent auklėtojų padėjėjos yra, palyginti su kitais darželio darbuotojais, linkusios į drausmę, paklusnumą ir tvarką, konkurencinį stimuliavimą ir pasiekimus, mažiausiai prioritetais laiko savarankišką vaiko apsisprendimą ir individualų jo unikalumą, kūrybišką refleksyvų dalyvavimą. Didžiausia spraga žmogiškųjų išteklių požiūriu darželiuose yra ta, kad santykinai didelės galios sutelktos mažiausiai pedagoginiu, ypač paradigminiu, požiūriu išprususių darbuotojų rankose. Auklėtojų padėjėjos didelę dalį dienos organizuoja veiklą, neretai pavaduoja auklėtojas kasdienėse vaikų veiklose. Todėl nedidelis edukacinis padėjėjų cenzas turi didelę įtaką į vaiką orientuotos ugdymo paskirties įgyvendinimui.

Duomenys rodo savitą Lietuvos padėtį tarptautiniame kontekste, kur būtent tėvai, o ne pedagogai yra ryškesni vaiko interesų gynėjai, į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos atstovai. Tai paaiškintina ypatinga Lietuvos visuomenės ir švietimo sistemos konkurencine aplinka, taip pat tėvų asmenine patirtimi. Ši tėvų pozicija laikytina nerimą keliančia ir keistina.

10 pav. *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių įgyvendinimo lygmuo*

Pastaba. Didėsnis skaičius žymi didėsnį atstumą tarp svarbos ir srities patirties. Mažėsnis skaičius žymi didėsnį svarbos ir patirties sutapimą.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių įgyvendinimas

Kokiu lygmeniu yra įgyvendinamos ugdymo paskirtys? Analizuota atliekant statistinę atminties procedūrą: iš svarbos skalės atimta patirties skalė ($M_{svarba} - M_{patirtis} = \text{Įgyvendinimo indeksas}$). Mažas intervalas rodo esant aukštą įgyvendinimo indeksą (paskirtis praktikoje labai įgyvendinama), didėlis intervalas – žemą įgyvendinimo indeksą (paskirtis praktikoje mažai įgyvendinama). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirties įgyvendinimo indeksas rodo, kad Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje labiausiai įgyvendinami yra konkurencinis stimuliuojimas ir pasiekimai (10 pav.).

Kitoje pagal įgyvendinimą reitingo vietoje – meninis kūrybinis dalyvavimas (pagal turinį, orientuotas į pasiekimus), taip pat – drausmė, tvarka, paklusnumas. Štai šios savybės, reikia pripažinti, geriausiai apibūdina šiandieninę ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo būklę. Ši būklė vertintina kaip probleminė, nes tokia į vaiko

orumą orientuota ugdymo paskirtis kaip savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas, bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, asmeninis susivokimas ir refleksija yra mažiau įgyvendinami ugdymo praktikoje, negu konkurencinis stimuliuojimas, pasiekimai, drausmė, tvarka ir paklusnumas. Būtina iš esmės gerinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo skirties susivokimą stiprinant konceptualųjį paradigmą tėvų ir pedagogų švietimą, ypač mokantis į vaiką orientuoto ugdymo principų.

Išvados

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje patiria siekių ir tikrovės prieštaraavimų. Šie prieštaraavimai yra sisteminiai, nes būdingi ne tiek atskiriems asmenims ar įstaigoms, kiek pačiai ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemai.

Dauguma ugdymo dalyvių (tėvų, pedagogų ir švietimo skyrių specialistų) tenkinasi vaiko minimalaus ugdymo lygio užtikrinimu: svarbu yra tai, kad vaikas užimtas

ir saugus – prižiūrimas ugdymo patirtį bei kvalifikaciją turinčių žmonių – pedagogų.

Lietuvoje susiklostė savita situacija tėvų interesų požiūriu. Senos demokratijos šalyse yra įprasta, kad tėvų interesas yra grindžiamas vaiko orumo ir saviraiškos poreikiais, tėvai „spaudžia“ institucijas, kad jos pedagoginę veiklą kuo labiau orientuotų į vaiko smalsumo, prigimtinių galių skatinimą, lygiaverčius pedagogo ir vaiko santykius, vaiko orumą. O Lietuvoje tokį interesą turi visos tėvų populiacijos mažuma. Dauguma tėvų yra orientuoti į konkurencinį ugdymo modelį. Jie „spaudžia“ ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijas, kad jos rengtų vaikus mokyklai – mokytų rašyti, skaityti, gebėti grumtis dėl „vietos po saule“. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų paskirtis, tokių tėvų supratimu, yra ne tiek vaiko orumo, susivokimo, apsisprendimo, kiek rengimo mokyklai vieta. Konkurencingumo principų diegimas nuo pat ankstyvojo amžiaus nėra palankus vaiko psichikai, nes tikėtina, kad vaikas labiau išplėtos nesaugumo, agresyvumo, o ne socialinio jautrumo ir bendruomeniškumo jausmus. Gali būti, kad toks tėvų orientavimasis ne į vaiko orumą, bet į mokyklinį konkurencingumą atspindi tėvų nerimą dėl vaiko ateities, ypač konkurencingoje švietimo sistemoje bei visuomenėje. Tik alter-

natyviomis tradicinėmis vadinamų grupių tėvai ypač stipriai išreiškė į vaiką orientuotos pedagogikos principus ir atmetė suaugusiojo dominavimu grįstos pedagogikos principus, nors šios grupės ir nėra labai tapačios kitais vertybiniais klausimais.

Ypač problemišku laikytinas vaikų balso, dar vadinamo vaikų perspektyvos arba matymo, nebuvimas darželiuose. Vaikų savarankiškumo, apsisprendimo, interesų bei prigimtinių galių išreiškimo, galų gale orumo ugdymas neatsiejamas nuo nuomonės formavimo. Drausme ir tvarka grįsta pedagogika mažai tėra orientuota į vaikų saviraišką, nuomonės reiškimą, apsisprendimą. Į vaiką orientuota laisvojo ugdymo paradigma drausmę susieja ne su suaugusiųjų dominavimu, o su pačių vaikų savivoka ir savidrausme. Tyrimo duomenys rodo, kad vaiko nuomonė ugdymo dalyvių – tėvų ir pedagogų – nėra laikoma svarbia priimant sprendimus dėl ugdymo tikslų ir organizavimo. Vaikai neturi galių dalyvauti priimant sprendimus, jie nėra laikomi savosios situacijos ekspertais. Neįmanomas vaikų įgalinimas, prigimtinių galių ugdymas nesant galimybės priimti sprendimus. Vaikų balso nebuvimas, jų traktavimas kaip neturinčių tam tikrų ekspertinių galių yra hierarchinio pobūdžio, kai dominuoja suaugusieji, santykių ir vadybos indikatorius. Akivaizdu, kad vaiko galias nuvertinančio suaugusiųjų požiūrio klausimas čia esminis.

LITERATŪRA

A Strategic framework for Community Development Introduction, The Standing Conference for Community Development (SCCD), 2001.

Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijos, priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame ministrų atstovų susitikime.

Dewey J. Democracy and education. New York: The Macmillian Company, 1961.

Foucault M. Power/knowledge: Selected interviews and other writings. New York: Pantheon Books, 1974.

Freire P. Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius: Tyto Alba, 2000.

Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius, 2002.

Ledwith M. Community development. A critical approach. Bristol: Policy press, 2005.

Monkevičienė O. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos // Pedagogika. 2008, Nr. 91, p. 66–72.

Neill A. S. Summerhill: A radical approach to child rearing. New York: Hart Publishing Company, 1964.

Priešmokyklinio ugdymo koncepcija (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 1374, 2000-10-9).

Smith F. F., Smith A. A. Tool to build a community capacity. The Community Development Handbook, 1999.

What schools want parents to know. Prieiga per internetą: http://www.education.com/reference/article/Ref_What_Schools_Want/ [žiūrėta 2009 m. birželio 30 d.].

THE HIERARCHY OF THE PURPOSES OF PRE-SCHOOL AND PRE-PRIMARY EDUCATION IN LITHUANIA

Jonas Ruškus, Dainius Žvirdauskas

S u m m a r y

This article analyses the findings of an empirical study carried out in Lithuania. The aim of this study was to determine transsubjective understanding of the purpose of pre-school and pre-primary education, and to evaluate how the participants of education – pedagogues, children’s parents, and specialists – perceive different purposes of such education. The study was based on two theoretical perspectives: the paradigm of child centered education, and the concept of community management. A quantitative written questionnaire-based inquiry of the participants of pre-school and pre-primary education was performed, consisting of 14 socio-demographic items (independent variables) and 44 content items (dependent variables). In total, 4,690 filled questionnaires were received from 79 pre-school and pre-primary educational institutions. Factor analysis was performed in order to validate the reliability and validity of the findings, and to group the dependent variables.

Pre-school and pre-primary education in Lithuania is experiencing contradictions between the purposes and the real life. These contradictions are systemic, since they are characteristic more of the system of pre-school and pre-primary education rather than individual persons or institutions. The majority of the participants of pre-school and pre-primary education (pedagogues, children’s parents, and specialists) were satisfied with the assurance of the minimal of children’s education – i.e. the most important

thing for them was that the children were occupied and safe under the supervision of people with educational experience and qualification – the pedagogues. A large part of the parents were oriented towards the competition-based model of education. The parents exerted pressure on the pre-school and pre-primary educational institutions to ensure that these institutions prepared their children for school by teaching writing, reading, and the ability to successfully compete for the “place under the sun”. According to such parents, the purpose of pre-school and pre-primary educational institutions is their children’s preparation for school rather than the development of their dignity, self-perception, and self-determination. Only the parents from groups that are seen as alternative to the traditional ones strongly expressed the principles of child-oriented pedagogy and rejected those of the adult-dominated pedagogy, although these groups were not very similar in other value-based aspects. The absence of the child’s voice – also called the child’s perspective or vision – in kindergartens is an especially problematic issue. The parents and the pedagogues did not see a child’s opinion as important in making decisions concerning the aims and the organization of education. The children neither have the power to participate in the decision-making processes nor are they seen as experts of their situation.

Keywords: Pre-school and pre-primary education, purposes of education, participants of education, child centered education, community management.

Įteikta: 2009 12 09

Priimta: 2010 03 20